

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 20 (33)

Суми – 2020

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i20.p88>

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

*Русанюк Уляна Ярославівна,
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового Інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття присвячена ідентифікації шляхів підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління. Шляхи підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління диференційовано на організаційні, методологічно-інформаційні та технічні та правові. У статті обґрунтовано, що організаційні чинники підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління спрямовані на нейтралізацію та зменшення впливу негативних наслідків порушення порядку виконання службових обов'язків цими посадовими особами. Серед організаційних шляхів підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління виокремлено удосконалення системи суб'єктів такої діяльності, форм та методів профілактичної роботи, координації їх зусиль у протидії правопорушенням в системі органів публічного управління. Визначено, що запорукою удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління є системна розробка методичних рекомендацій для підрозділів (посадових осіб) органів публічного управління щодо профілактики правопорушень службового характеру, здійснення спеціальних тренінгів задля напрацювання чітких форм та методів реагування на ситуації, що можуть зумовити вчинення деліктів посадовою особою. Стаття присвячена аналізу технічних заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління, що охоплюють спеціальні технології, правила, засоби, які запобігають настанню негативних наслідків у процесі соціальної діяльності людей, вчиненню правопорушень. У статті обґрунтовано, що удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління вимагає вироблення чіткої нормативно-правової основи нейтралізації умов, які полегшують вчинення адміністративних правопорушень.

Ключові слова: правопорушення, органи публічного управління, посадові особи, профілактика правопорушень, адміністративно-правові заходи профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління, протидія правопорушенням.

Rusanyuk U. Y. Improving the implementation of administrative and legal measures for the prevention of offenses against officials of public administration bodies. The article is devoted to the identification of ways of increasing the efficiency of implementation of administrative and legal measures for the prevention of offenses by officials of public administration bodies. Ways to increase the efficiency of implementation of administrative and legal measures for the prevention of offenses of officials of public administration bodies are differentiated into organizational, methodological,

information, technical and legal. The article substantiates that organizational factors of increasing the efficiency of implementation of administrative and legal measures for the prevention of offenses of officials of public administration are aimed at neutralizing and reducing the impact of the negative consequences of violation of the performance of official duties by these officials. Among the organizational ways of improving the efficiency of implementation of administrative and legal measures for the prevention of offenses of officials of public administration bodies are the improvement of the system of subjects of such activity, forms and methods of preventive work, coordination of their efforts in counteracting offenses in the system of public administration. It is determined that the key to improving the implementation of administrative and legal measures for the prevention of offenses of officials of public administration is the systematic development of methodological recommendations for subdivisions (officials) of public administration on the prevention of offenses of official nature, the implementation of special training for the purpose of training which may lead to the commission of offenses by an official. The article is devoted to the analysis of technical measures of prevention of offenses of officials of public administration bodies, covering special technologies, rules, means that prevent the occurrence of negative consequences in the process of social activity of people, committing offenses. The article substantiates that improving the implementation of administrative and legal measures for the prevention of offenses of officials of public administration requires the development of a clear regulatory framework for the neutralization of conditions that facilitate the commission of administrative offenses.

Keywords: offenses, public administration bodies, officials, prevention of offenses, administrative and legal measures of prevention of offenses of public administration officials, counteraction to offenses.

Постановка проблеми. Удосконалення системи планування протидії деліктам посадових осіб органів публічного управління є вкрай актуальним. Сучасні програми протидії правопорушенням, як правило, не враховують специфіки профілактики деліктів посадових осіб, сьогодні наявно вкрай мало наукових праць, присвячених удосконаленню реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління. Сформувалася потреба принципово нового ставлення держави до проблем реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління, формування дієвих механізмів впливу на поведінку цих осіб задля гарантування реалізації прав та законних інтересів людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління не знайшли комплексного відображення у монографічних дослідженнях та дисертаційних роботах. Окремих проблем торкалися у своїх роботах О. Андрєєва, І. Комарницька, А. Лещух, Ю. Назар, А. Нерсисян, О. Остапенко, А. Трофімчук. Однак в цих працях не представлено комплексного аналізу сучасних шляхів подолання загроз щодо виникнення правопорушень посадових осіб органів публічного управління.

Мета статті полягає у визначенні шляхів

удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління в Україні. Досягнення цієї мети можливе завдяки розв'язанню завдань: вироблення чіткої системи заходів попередження та припинення правопорушень посадових осіб органів публічного управління в Україні; їх диференціації на організаційні, методологічно-інформаційні та технічні та правові; здійснення розгорнутої характеристики кожної з цих груп.

Виклад основного матеріалу. Удосконалення будь-якого процесу передбачає досягнення вищого рівня організації та здійснення діяльності, покращення способів її реалізації, засобів досягнення певного результату. Тобто неодмінним результатом є зміна у бік покращення, досягнення позитивного результату такої зміни [1, с. 397].

Удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління є цілеспрямованим, здійснюваним на безперервній основі процесом пошуку способів покращення результативності діяльності щодо усунення чинників, які детермінують протиправну діяльність посадових осіб органів публічного управління, якості виявлення причин та умов вчинення таких адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням у цій сфері.

Процес удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного

управління передбачає проведення системної роботи як щодо впровадження людиноцентристських перетворень в системі органів публічного управління, зміни підходів до процесу управлінської діяльності загалом, так і безпосередньої розробки стратегічних напрямів розвитку суб'єктів профілактики деліктів в системі публічного управління, їх мережі, порядку реалізації заходів профілактичного впливу щодо правопорушень посадових осіб, громадського контролю за ефективністю діяльності посадових осіб, структури професійної підготовки як державних службовців органів публічного управління, так і суб'єктів, які реалізують профілактику службових деліктів, потенціалу вищих юридичних закладів, які здійснюють підготовку відповідних кадрів, покращання координаційної, інформаційної, технічної складової профілактичної діяльності щодо правопорушень органів публічного управління тощо.

Шляхи підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління можна диференціювати як організаційні; методологічно-інформаційні та технічні та правові.

За результатами проведеного анкетування виявлено, що 41,9 % респондентів вважають, що першочерговими зараз є організаційні напрями удосконалення профілактики адміністративних правопорушень посадових осіб органів публічного управління, 11,9 – методологічно-інформаційні, 21,4 – технічні і 24,8 – правові.

Організаційні чинники підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління спрямовані на нейтралізацію та зменшення впливу негативних наслідків порушення порядку виконання службових обов'язків цими посадовими особами [2].

Серед організаційних шляхів підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління слід виокремити удосконалення системи суб'єктів такої діяльності, форм та методів профілактичної роботи, координації їх зусиль у протидії правопорушенням в системі органів публічного управління.

Сучасна система суб'єктів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління повинна бути організованою на засадах розгалуженості, різноманіття форм та методів роботи та налагодження тісної співпраці та

координації діяльності. Ця діяльність має бути націленою на реалізацію заходів загальної, індивідуальної та віктимологічної профілактики деліктів. Тобто реалізацію як загальних заходів щодо виявлення, усунення (мінімізацію, нейтралізацію) соціальних, економічних, правових, інших причин, що сприяють вчиненню правопорушень, умов, що їм сприяють, полегшують їхнє вчинення, так і індивідуально орієнтованих заходів позитивної корекції поведінки осіб, схильних до вчинення протиправної діяльності, ліквідації або нейтралізації негативних детермінант в середовищі можливих протиправних проявів чи виявлення «груп ризику» задля попередження правопорушень в їхньому середовищі [3, с. 52].

Удосконалення системи планування протидії деліктам посадових осіб органів публічного управління є вкрай актуальним. Сучасні програми протидії правопорушенням, як правило, не враховують специфіки профілактики деліктів посадових осіб. Наприклад, цільова комплексна Програма профілактики «Безпечна Львівщина» не містить жодних згадок про заходи протидії деліктам серед посадових осіб органів публічного управління [4].

У цих умовах пріоритетними напрямами є створення системи комплексного забезпечення законності діяльності органів публічного управління, що, в свою чергу, вимагає розробки та реалізації довгострокових заходів організаційного, практичного, профілактичного та нормотворчого характеру.

В Україні слід затвердити обов'язковість розробки не лише організаційних заходів планування запобігання вчиненню правопорушень корупційного характеру, але й профілактики інших адміністративних правопорушень серед посадових осіб органів публічного управління. Відповідно до Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції 02 грудня 2016 р. № 126, Методичних рекомендацій щодо підготовки антикорупційних програм органів влади, затверджених рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 19 січня 2017 року № 31, Порядку підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження, затвердженого рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 08 грудня 2017 року № 1379 розробка антикорупційних програм є обов'язковою. Такі програми мають визначати правила і процедури щодо запобігання та виявлення корупції не лише в апараті органу влади,

а й у сфері діяльності, у якій відповідний орган забезпечує формування чи реалізує державну політику. Ці заходи спрямовані на реальне зменшення рівня корупції в усіх сферах діяльності держави через застосування закріплених у ній тих чи інших заходів, які є оптимальними та найбільш очікуваними для суспільства.

На жаль, охоплення такими програмами не всіх сфер деліктних проявів посадових осіб, відсутність комплексного загального підходу до подолання деліктності в їх середовищі негативно позначається на результативності роботи самих органів публічного управління.

Важливим організаційним чинником протидії правопорушенням посадових осіб органів публічного управління є формування механізмів забезпечення відкритості, гласності роботи органів публічного управління, врахування потреб громадськості. Особливої актуальності в аспекті розширення профілактики адміністративних правопорушень посадових осіб органів публічного управління відіграє посилення ролі громадських рад як інституцій громадського контролю за діяльністю органів держави, створених відповідно до указу Президента України від «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» 31 липня 2004 р. № 854 [5], постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 р. № 996 [6].

Зараз такі ради існують при органах виконавчої влади, виконавчих комітетах місцевих рад, міських головах міст, які є обласними центрами, багато їх створено у Вінниці, Житомирі, Івано-Франківську, Києві, Луцьку, Миколаєві, Сумах, Херсоні, Хмельницькому та Черкасах [7].

Разом з тим підтримуємо думку низки авторів про те, що процес реформування правового статусу громадських рад ще не завершений. Серед проблем слід відзначити рекомендаційний характер рішень громадських рад, що визначено п. 23 Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації [8], відсутність механізмів підготовки членів громадських рад, якісного їх добору, що негативно позначається на фаховому рівні членів таких рад, якості та ефективності прийнятих рішень.

Слушним є визнання потреби наділення цих рад реальними контрольними повноваженнями [9],

залучення їх не лише до дисциплінарних проваджень щодо посадових осіб органів публічного управління, але й наділення правом здійснювати заходи профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління, складати протоколи про адміністративні правопорушення, що вчиняються цими посадовими особами під час виконання службових обов'язків, відповідальність за які передбачена КУпАП.

Прикладом громадських інституцій, які ефективно допомагають у відборі кадрів та здійсненню протидії незаконній діяльності органів та осіб, наділених державно-владними функціями, є Громадська рада доброчесності, яка була сформована як незалежний орган у системі судоустрою України, задля допомоги Вищій кваліфікаційній комісії суддів України в процесі кваліфікаційного оцінювання у встановленні відповідності судді чи кандидата на цю посаду вимогам професійної етики і доброчесності.

Досвід функціонування цієї громадської інституції з приводу способів та методів збору, обробки інформації щодо попередньої роботи суддів, її відповідності критеріям професійної етики та доброчесності можуть стати зразком для роботи громадських рад, що створюватимуться при органах публічного управління, оновлення форм і методів їхньої роботи задля створення реальних механізмів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління, протидії таким деліктам.

На часі проведення й інших організаційних змін в системі профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління. Серед бажаних змін – впровадження системи заходів щодо оперативного реагування органів публічного управління на ризики виникнення деліктних ситуацій, зумовлені наявністю дискреційних повноважень посадових осіб органів публічного управління, повідомлення громадськості про наявні порушення в діяльності, усунення положень нормативно-правових актів, які сприяють або можуть сприяти вчиненню правопорушень під час реалізації їхніх положень, створенню умов для легітимності деліктної діяльності, усунення можливого службового тиску керівників органів публічного управління на посадових осіб з метою здійснення незаконної діяльності, формування критеріїв ефективності діяльності органів публічного управління загалом та засобів громадського впливу на їхню діяльність.

Доволі часто в науковій літературі наголошують на потребі налагодження тісніших координаційних зв'язків між суб'єктами профілактики правопорушень посадовими особами органів публічного управління. 39 % опитаних

респондентів стверджують, що найбільш негативно позначаються роботі суб'єктів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління відсутність потрібних координаційних зв'язків.

На часі зміни в організації добору працівників на посади до органів публічного управління. Серед важливих спеціальних засобів перевірки можливого кандидата, що активно використовуються в інших державах [10, с. 15], є спеціальна перевірка на детекторі брехні, перевірка судимості, використання тесту на вживання наркотиків, перевірка кредитоспроможності і наявності боргових зобов'язань, проведення бесід з колегами по роботі та колишніми роботодавцями тощо.

Запорукою удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління є системна розробка методичних рекомендацій для підрозділів (посадових осіб) органів публічного управління щодо профілактики правопорушень службового характеру, де слід чітко визначити методику врегулювання конфлікту інтересів в органах публічного управління, форми консультативної та організаційної допомоги посадовим особам, здійснення заходів навчального, ознайомчого характеру, спеціальних тренінгів задля напрацювання чітких форм та методів реагування на ситуації, що можуть зумовити вчинення деліктів посадовою особою, заходів щодо перевірки як відомостей, що декларуються посадовими особами органів публічного управління, так і відомостей, що надходять від громадян, контролюючих органів, реагування на результати службових перевірок, форми та методи взаємодії служб та їхніх підрозділів щодо профілактичної діяльності, проведення міжвідомчих і координаційних заходів, спільних перевірок, здійснення спільного моніторингу деліктних проявів, міжвідомчого інформаційного обміну щодо деліктів в органах публічного управління. Окремо ця методика повинна стосуватися систематизації та обробки відомостей щодо здійснення громадського контролю за діяльністю органів публічного управління, реагування на звернення громадян, вироблення скоординованих рішень задля мінімізації деліктних проявів в системі публічного управління.

Технічні заходи профілактики охоплюють спеціальні технології, правила, засоби, які запобігають настанню негативних наслідків у процесі соціальної діяльності людей, вчиненню правопорушень [2].

Особливо важливим технічним чинником

удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління є покращення системи збору та обробки інформації про якість виконання посадових обов'язків державними службовцями, рівень задоволення прав та законних інтересів громадян органом публічного управління, виявлення фактів неналежного виконання посадових обов'язків, можливих корупційних ризиків, наявності конфлікту інтересів, тощо. Її покращення вимагає зміни форм і методів збирання фактичної інформації, складання зведеної інформації щодо сфер ризику в публічному управлінні, розробки спеціальних інформаційних ресурсів та програм для виявлення ризиків у системі професійної діяльності посадових осіб органів публічного управління, удосконалення процедури аналізу результатів діяльності органів публічного управління, форм і методів планування профілактичної діяльності, громадського контролю за цією сферою діяльності тощо.

Важливою складовою оновленого процесу організації адміністративно-правових заходів профілактики проступків, які вчиняються посадовими особами органів публічного управління, є створення автоматизованих інформаційних систем та технологій формально-логічного контролю, контролю співставлення, контролю із застосуванням системи управління ризиками. Аналогічні заходи активно застосовуються іншими органами задля попередження вчинення правопорушень [11, с. 125-137].

Застосування спеціальних автоматичних інформаційних систем та засобів повинно бути організовано і щодо профілактики інших адміністративних правопорушень, серед яких порушення строку погодження (відмови у погодженні) документації із землеустрою (ст. 53-5 КУпАП), порушення права на інформацію та права на звернення (ст. 212-3 КУпАП), залишення посадовою особою без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених в ній порушень закону, а так само несвоєчасної відповіді на окрему ухвалу суду (ст. 185-6 КУпАП), невиконання посадовою особою законних вимог прокурора (ст. 185-8 КУпАП) тощо.

Ще одним прикладом застосування спеціальних інформаційних технологій та програмного забезпечення задля уникнення можливості вчинення правопорушень корупційного характеру є впровадження системи публічних електронних закупівель Prozorro. Саме відкритість процедурних аспектів здійснення державних закупівель стала основним чинником запобігання корупції, а

основне гасло реформи звучало, як «Всі бачать все».

Посилення використання спеціальних електронних інформаційних технологій задля забезпечення відкритого доступу громадян до інформації про діяльність посадових осіб органів публічного управління вкрай потрібне з метою удосконалення профілактики адміністративних правопорушень посадових осіб органів публічного управління, визначених ст. 53-5 КУпАП «Порушення строку погодження (відмови у погодженні) документації із землеустрою», 149-1 КУпАП «Порушення порядку ведення єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов», 164-12 «Порушення бюджетного законодавства», 165-1 КУпАП «Порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», 166-24 КУпАП «Незаконні вимоги до документа, що подається суб'єктом господарювання до органу державної влади або органу місцевого самоврядування» тощо.

Якісні результати досягаються лише тоді, коли оптимізується не просто профілактика окремих деліктів, а процес ідентифікації негативних для сфери діяльності органів публічного управління чинників загалом. Це може стати реальним не лише завдяки розробці комплексу сучасних інструментів та технологій з множинністю різних способів збору, обробки інформації, але створення розгалуженої та структурованої мережі суб'єктів аналізу цієї інформації, здатних виявити, ліквідувати чи мінімізувати негативні тенденції, розробити механізми запобігання незаконній діяльності в майбутньому.

На шляху удосконалення реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління слід розробити чітку нормативно-правову основу нейтралізації умов, які полегшують вчинення адміністративних правопорушень, заохочення законослухняної діяльності та здійснення заходів, спрямованих на запобігання

вчиненню деліктів посадовими особами органів публічного управління, нормативно-правового закріплення як різновидів заходів профілактики деліктів посадових осіб органів публічного управління, так і чіткої регламентації порядку реалізації заходів попередження та припинення таких деліктів. Системні нормативно-правові акти щодо профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління в Україні відсутні. Окремі спроби створення таких актів були в Україні [12]. Проте такі раніше чинні у цій сфері нормативні акти стосувалися лише окремих видів органів публічного управління, містили здебільшого положення декларативного характеру та не відповідали сучасним реаліям.

Єдиного закону «Про профілактику адміністративних правопорушень» досі в Україні немає, а запропоновані раніше проекти законів, які стосувалися профілактики деліктів, не містили окремих положень щодо профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління [13].

Висновки. Таким чином досягнення якісних результатів реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління можливе лише при комплексному врахуванні організаційних, методологічних, технічних та правових аспектів можливих реформ. Підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень посадових осіб органів публічного управління потребує формування дієвих механізмів впливу на поведінку цих осіб задля гарантування реалізації прав та законних інтересів людей, дотримання суб'єктами публічної влади принципу законності у їх службовій діяльності, доброчесності та професіоналізму, здійснення постійного контролю за їх діяльністю, оперативного реагування на можливі ризики формування деліктної поведінки, факти протиправної діяльності, мінімізації суспільно шкідливих явищ, що можуть зумовити вчинення адміністративних правопорушень.

Література:

1. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. Т. 10 : Т-Ф / ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. 1979. 658 с.
2. Профілактика злочинів: [підруч.] / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джу́жі. К. : Атіка, 2011. 720 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/68739-13-rvn-vidi-metodi-ta-formi-proflaktichno-dyalnost.html> (дата звернення: 28.01.2020).
3. Комарницька І. І. Профілактика адміністративних правопорушень у сфері власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 198 с.

4. Програма профілактики та протидії злочинності у Львівській області «Безпечна Львівщина»: рішення Львівської обласної ради 01 березня 2016 року № 105 URL: https://archive.lvivoblrada.gov.ua/document.php?file_id/296 (дата звернення: 28.01.2020).
5. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Указ Президента України від 31 липня 2004 р. № 854. Урядовий кур'єр. 2004. № 146. С. 22.
6. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 р. № 996. Офіційний вісник України. 2010. № 84. Ст. 36.
7. Громадські ради в Україні: пошук найкращого формату діяльності URL: <http://samoorg.com.ua/blog/2018/09/03/gromadski-radi-v-ukrayini-poshuk-naykrashhogo-formatu-diyalnosti/> (дата звернення: 28.01.2020).
8. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. Офіційний вісник України. 2010. № 84. Ст. 36.
9. Косметичний ремонт громадських рад, або Як (не) змінити правила гри URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/02/20/7207196/> (дата звернення: 28.01.2020).
10. Закордонний досвід підготовки кадрів для сил сектору безпеки та можливості його використання в Україні : наук.-метод. рек. / К. Л. Бугайчук, І. Б. Гончаренко, Ю. О. Михайлова та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук.-дослід. лабораторія з проблем протидії злочинності. Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2016. 120 с.
11. Прокопенко В. В. Заходи адміністративного припинення, які застосовуються митними органами. Митна справа. 2012. № 4 (82). С. 125–137.
12. Про затвердження Положення про профілактику правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності працівниками Державної міграційної служби України: Наказ МВС України від 25 травня 2012 р. № 452. Офіційний вісник України. 2012. № 48, С. 49.
13. Про профілактику правопорушень: Проект закону України від 14 червня 2006 р. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358> (дата звернення: 28.01.2020).